Міні-конспект 2.1. Право ЄС як правопорядок sui generis. Верховенство і пряма дія. Принципи субсидіарності і пропорційності. Копенгагенські та Мадридський критерії

1) Право ЄС як правопорядок sui generis

Право ЄС є **самостійним наднаціональним правопорядком**, який:

- існує паралельно з національними правопорядками держав-членів;
- має власні джерела (установчі договори, акти інституцій ЄС, судову практику Суду ЄС);
- забезпечується системою інституцій ЄС і контролюється Судом ЄС;
- створює права і обов'язки не лише для держав, а й для приватних осіб.

Основна ідея: право ЄС не є звичайним міжнародним правом, бо воно інтегрується в національні системи і застосовується судами держав-членів.

2) Верховенство права ЄС (supremacy)

Верховенство означає, що у випадку колізії:

- **норма права ЄС має пріоритет** над нормою національного права держави-члена.

Принцип сформульований Судом ЄС (не прямо в Договорах).

Ключова справа: Costa v ENEL (1964)

Фабула: громадянин Італії Costa оскаржив націоналізацію енергетичної компанії ENEL, вважаючи, що вона суперечить праву ЄЕС.
Позиція Суду ЄС: держави-члени, вступаючи до ЄЕС, обмежили свій суверенітет у визначених сферах; тому національна норма не може мати пріоритет над правом ЄЕС.

Висновок: право ЄС має верховенство над внутрішнім правом.

3) Пряма дія права ЄС (direct effect)

Пряма дія означає, що норми права ЄС можуть:

- **безпосередньо застосовуватися** у національних судах;
- надавати приватним особам **суб'єктивні права**, які можна захищати в суді.

!!Принцип також сформульований Судом ЄС.

Ключова справа: Van Gend en Loos (1963)

Фабула: компанія Van Gend en Loos оскаржила підвищене мито в Нідерландах на імпорт з Німеччини.

Позиція Суду ЄС: Договір ЄЕС створює права для приватних осіб, а його норми можуть бути застосовані судами держав-членів.

Висновок: норма Договору може мати пряму дію, якщо вона є достатньо чіткою та безумовною.

🔎 Норма, яку тлумачив Суд: стаття 12 Договору ЄЕС (сьогодні аналог — ст. 30 ДФЄС про заборону мит між державами-членами).

4) Принцип субсидіарності

Закріплений у статті 5(3) Договору про Європейський Союз (ДЄС).

Зміст: у сферах, які не належать до виключної компетенції ЄС, Союз діє лише тоді, коли:

- держави-члени не можуть ефективно досягти мети самостійно,
- і ця мета може бути краще досягнута на рівні ЄС.

Субсидіарність обмежує надмірне втручання ЄС у внутрішні справи держав.

5) Принцип пропорційності

Закріплений у **статті 5(4) Договору про Європейський Союз (ДЄС)**.

Зміст: заходи ЄС повинні:

- бути необхідними для досягнення мети,
- не виходити за межі того, що потрібно для досягнення мети.

Пропорційність означає баланс між цілями ЄС і втручанням у права держав-членів та осіб.

6) Копенгагенські критерії вступу до ЄС (1993)

Копенгагенські критерії — це **умови членства в ЄС**, що визначають готовність держави приєднатися.

1) Політичний критерій

- стабільні інститути демократії;
- верховенство права;
- повага до прав людини;
- захист прав меншин.

2) Економічний критерій

- функціонуюча ринкова економіка;
- здатність витримувати конкуренцію на внутрішньому ринку ЄС.

3) Критерій acquis (правовий критерій)

- здатність виконувати зобов'язання члена ЄС;
- готовність імплементувати та застосовувати acquis ЄС

7) Мадридський критерій (1995)

Мадридський критерій уточнює вимоги до держав-кандидатів:

- наявність належної адміністративної та інституційної спроможності для виконання права ЄС;
- ефективні державні органи, здатні забезпечити практичну реалізацію acquis.

Мадридський критерій акцентує, що недостатньо прийняти закони — потрібна реальна **здатність їх застосовувати**.